

BORBÁS

VINCZE.

A mocsár-
s

révezetesohi

tölgyeink

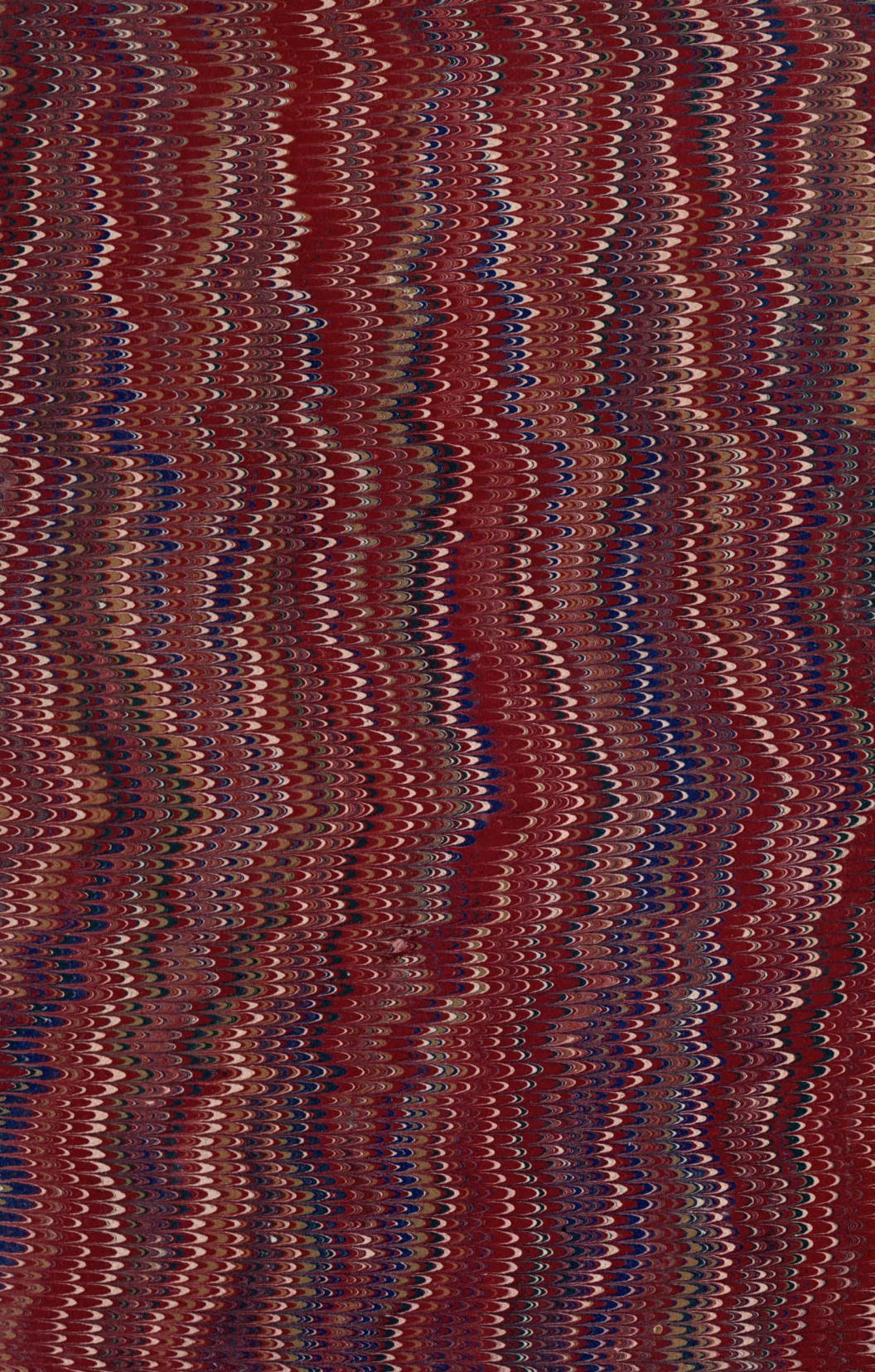
mellyai

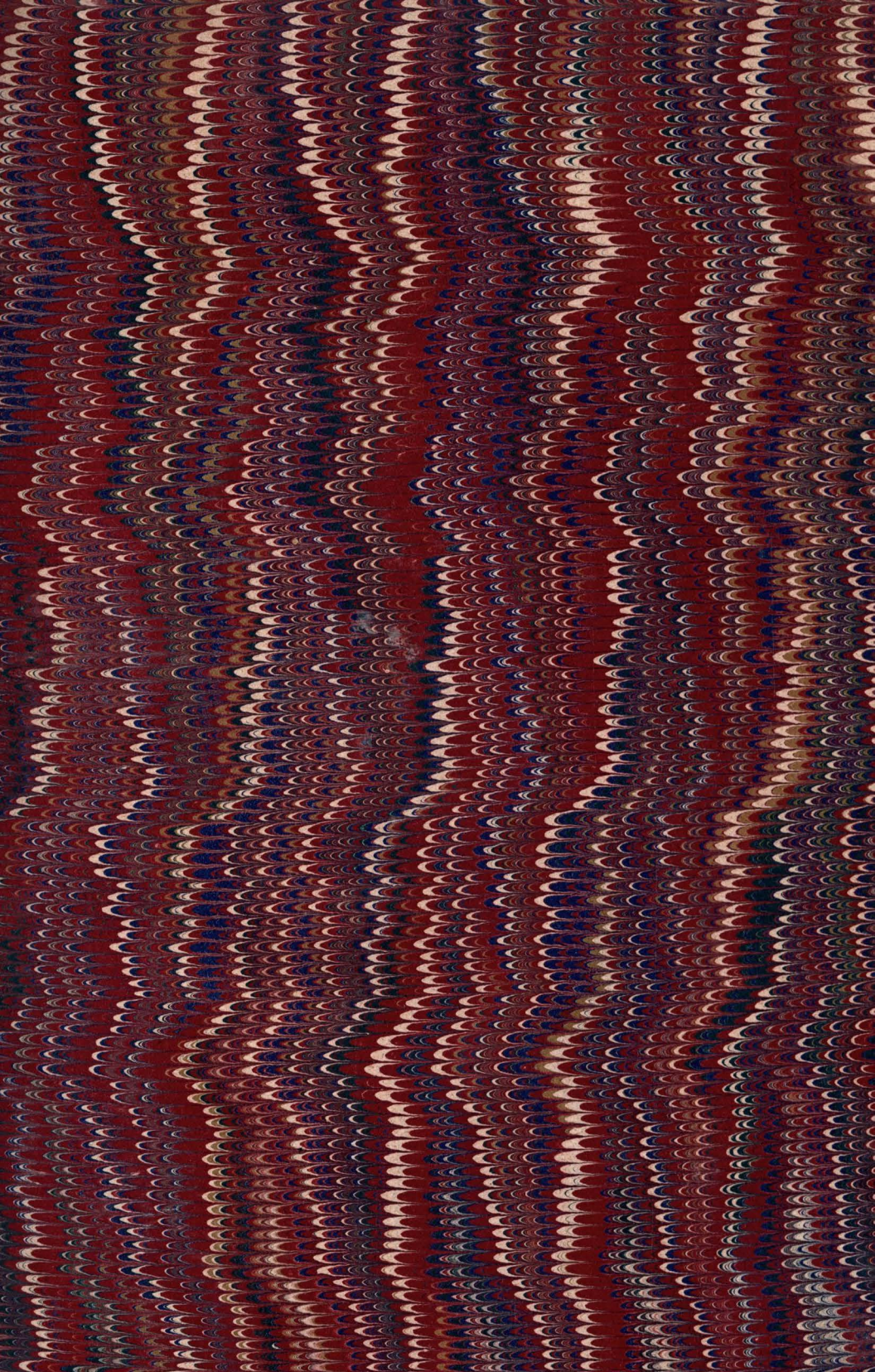
isvel.

DK

302

Magyarországi Erdészeti Egyesület

Söngyárának

hitelesítve!

Horváth

Q. k. 17.

OEE Könyvtár
Áll. EII. 2018

A MOCSÁRFA S NEVEZETESEBB TÖLGYEINK MAGYAR NEVEI.

Kitaibel Pál »Hydrographica Hungarica« című munkájának 99—100. l. Parád vidékéről a következőket jegyzi fel:

»*Quercus Robur* (azaz ő szerinte a *Qu. sessiliflora*), *tölgyfa*, Weisseiche, *Qu. pedunculata*, fructipendula Schrankii, *mocsárfa*, Rotheiche, Stiel-eiche, Knoppereiche,

Qu. Cerris, cserfa,

Qu. pubescens, magyalf.«

Mint hogy ezektől a régi és helyes elnevezéseinktől később a botanikusok és erdészek eltértek, ez indított engem arra, hogy a hazai tölgyek neveit vizsgáljam s megvilágosításukhoz néhány adatot hozzájáruljak.

A *mocsárfa* vagy *mocsártölgy*. Gyakran hallottam, hogy Nógrádmegyében, kivált az Ipoly mentén, továbbá a szomszéd Heves és Gömörmegeye összeszögellő tájain a nép *mocsárfát* emleget. Az a tölgy ez, melyet könyveink (de nehezen a nép) latinból való fordítással »*kocsányos*« vagy »*csupkás*« tölgynek mondanak, vagyis az igazi *Quercus Robur L. (Qu. pedunculata Ehrh.)*, Barra István erő-tölgye.*

Kresznerics Magyar Szótárában (II. r., 54. l.) azt olvashatjuk, hogy a »*mocsár-tölgy mocsáros helyen termő tölgyfa*,« — Czuczor és Fogarasi Magyar nyelv Szótárában pedig (581. l.) azt, hogy »*mocsáros helyen, nedves síkságon, vizek mentén termett tölgy*«. Ezt az egyszerű s a szó jelentéséből kölcsönzött magyarázatot még mástól is bizonyosan könnyen hallhatnók, ha tudakoznánk, mért nevezik a *mocsártölgyet mocsárfá-nak*.

Kresznerics-et, Czuczor-t, Fogarasi-t stb. e magyarázatra, úgy gondolom, a szónak csalóka jelentése indította, nem a növénygeografiai meg a nyelvtudományi valóság. Gyanús, bár sokan talán bizonyosnak hiszik, hogy a

mocsárfa a szláv nyelvből ered. De hogy más is lehet a *mocsárfa* eredete, talán szabad és nem egészen érdektelen erre nézve egyet-mást feljegyezni.

Én azt hiszem, a *mocsár* (Sumpf) meg a *mocsárfa* nem szükségképen egy természetes szócsaládból valók, a *mocsárfát* nem a *termőhelyről* nevezik így; vagy legalább a különböző értelemnek már nyelvünknek nagyon régi korában kellett támadnia, mert a *mocsárfá-nak* semmi olyan különös sajátsága nincs, a miért a nevének okszerűen a »*mocsár*«-ból kellene származnia. Nem nő *mocsárban*, mint pl. a *Callitriche* nevű *mocsári fű*, melyet ezért Diószegiék *mocsárhúr-nak* neveztek. Sőt Nógrádmegye nép-sége, mely a *mocsárfát* gyakran emlegeti, a *mocsár* (Sumpf) szót kevésbé használja, inkább »*tól*«-at, *pocsolyát* stb. mond, s a magyar nép általában nem nagyon szeret a *mocsár* szóból növénynevet csinálni,* inkább mondja, hogy »*sári virág*« (*Caltha palustris*), *vízi lilium*, vagy *vadrizs*, vagy pedig *vízi állatokról* nevez: *békatutaj*, *békalencse*, *vidrafű*, *mételyfű* (*Marsilia*), *nadálytő*, sőt a vizek mellett termő *kányafa* (*Viburnum*) és *kányaffi* (*Roripa*) is itt említhető. Az állatok neveiben is gyakoribb a *vízi bika*, *vízi borjú*, *vad rucza*, *nádi veréb*, *kigyó-szolgálója* (egy kék és karcsú szitakötő) stb. »*Mocsári*« golyahír már nem népies elnevezés.

Hogy a *mocsárfa* *mocsaras* helyeken termő tölgy, ez a magyarázat csak annak tetszős, a ki e fának termő helyeit figyelemre nem méltatja. Alföldünknek rónasági erdeiben a *mocsártölgy* az uralkodó fa és legtöbbször az egyetlen, egyféle tölgy; ** de az erdők vizenyős hajlásai mindig erdőtlenek; ott legfeljebb fűzbokrok fészkelődnek meg. Seregesen nő a *mocsártölgy* a hegyek száraz helyein is, felhat egész 620 méterig, a

* Vas megyében és Zalában az égerfát *berekfá-nak* nevezik. SZERK.

** Borbás V.: Békésvármegye flórája. 23. lap.

* Növénytan, Pesten 1841. 407. l. — *Robur* = erő.

mély alapú agyagos földet szereti, a mely a trahit meg az agyagos mészkövek elmállásából támad, különös inyére van a harmadkori, diluviális és alluviális agyatalaj meg az agyagos homok.* A mocsárfának inkább a vizes környezet van inyére, nem a vizes föld, mert ebben meg nem terem; a mocsár közelébe vagy a vízmosság mellé egész véletlenül és ártatlanul került. A mocsártölgyről D o r n e r a következőt említi: »leggyakoribb a laposabb helyeken, miért is a köznép *mocsárfá*-nak nevezi, *ámbar mocsárookban nem terem.*«**

És mégis a *Quercus Robur*-t a Fel-földön, a hegyes vidéken nevezik *mocsárfá*-nak, nem az Alföldön, a hol a mocsártölgy inkább terem a vizes helyek közelében. D o r n e r is Nógrád-megyében hallhatta, mert a Pestmegyei és Nógrád-megyei tölgyeiről ír. Talán nem csalódom, hogy a *mocsárfá* a palóczi nyelvjárás eredeti vagy átformálódott szava; innét terjedt el, főleg az erdészeti útján, másfelé is az országban.

Az erdők Alföldünk mely lapályán főleg a vizek folyását követik (Körös-ök, Maros, Temes, Duna); itt tehát a mocsárfá természetesen nő a vizek vagy vizenyős helyek tözsomszédságában; sőt Békésvármegyében, a Körösök mezopotámiájában, a *Quercus Robur* erdein holt Körös-ágak vagy más posványok is végighúzódnak. Itt tehát a mocsárfá név jogosabban keletkezhetett volna, vagy a *Qu. Robur*-t inkább nevezhetnék *mocsártölgy*-nek, mint a hegyes vidéken, de — legalább Békésmegyének Sárrét vidékén, a hol a *Qu. Robur*-ból szép tölgyesek vannak (különösen Fás pusz-tán) — a mocsárfá vagy mocsártölgy név nem ismeretes.

Békésmegyének róna erdeiben a *Quercus hiemalis* Stev. (*Qu. pedunculata* var. *australis* Heuff., non Link; *Qu. filipendula* Vukot.) nevű, hosszú makk-

fürtös, meg a nagy makkcsészés és nagy makkú *Qu. Bruttia Tenore** fajtákon és jelentéktlenebb eltérésen kívül csak egy faj tölgy terem, a *Qu. Robur* vagyis *pedunculata*; azért ezt, a *tölgy* néven kívül, a népek más előnévvel megkülönböztetni fölösleges. Legfeljebb az a rónasági ember, a ki a hegyi *cserőtölgy*-nek vagy a »bükktölgy«-nek is** hal-lotta már a hírét, vagy a Sárrét szülöttje, ha az ember a kérdéssel tovább unszolja, hogy hát mégis minő *tölgy*-nek híják ezt az ő előtte egyetlen ismeretes tölgy-fát »makk-tölgy«-gyel elégíti ki úgy a hogy a kíváncsit, a ki a mocsártölgy szót szeretete volna hallani a békési lakos szájából. K o r e n I s t v á n, szarvasi nyugalmazott tanár úr szíves tudósítása szerint is a mocsárfá vagy mocsártölgy népies szó se ott, se Mezőhegyes vidékén nem ismeretes.

Baranyamegye síkságán a *Qu. Robur* erdők szintén gyakoriak. Van bennök gyakrabban vizenyős hely is, a mint a nedves talajon termő füvek is elárlúlják. A *mocsárfá* szót a néptől itt se hallhat-tam, legfeljebb erdőkerültől vagy attól, a ki már könyvből olvashatta.

Lehet tehát, hogy az erős és *hatalmas mocsárfá* meg a *sáros mocsár* csak véletlen hasonlatosság, mint pl. a temetői *sír* (sepulcrum), meg a *sír* (-ni = flere), a *vár* (arx) és *vár* (expectat), mint a *kemény* és *kömenymag* (Nógrád-ban keménymag), mint a *köröm* és *Kör-mőcs* (Kremnitz) stb. A mocsárfá meg a mocsár közt semmi benső rokonság sincs.

Bizonyos az, hogy a szavak értelme idővel és helyenként változik. A *szódok-fát* pl. elfelejtettük, és inkább a *hárs*-ot szeretjük, zsebbevaló vagy *kezkendő* helyett *zsebkendő*t viselünk. A háromszéki magyarok a mocsárfát meg ennek kopasz makkcsészés fajtáját, a *Quercus malacophyllát* Schur (Trudeleiche) *cserfá*-nak híják; pedig a *cser* = *Qu. Cerris*

* K e r n e r : Oesterreich. Botan. Zeitschrift 1876. 232. lap.

** Akademi. Értesítő 1863. 129. lap. (Dorner, Budapest és Nógrád-megyei tölgyeiről.)

* *Bruttium* Olaszország déli részén.

** »Ez ritkább, aprószemű makkot terem, olyat mint a babszem, vagy tengeriszem« (a vésztoi nép szava szerint).

és *Austriaca*. *Rakottya* Nógrádmegyében = *Salix Capraea*, Békésmegyében *rekettye* a szőlővessző fiatal hegye,* másutt a rekettye = *Genista*. A *rakottya*-t továbbá Nógrádban még *lányfűzfő*-nak is hívják, Vas megyében pedig *eziczamacza*. *Bánya* sok helyütt meleg fürdő; *gabona* közönségesen a búzatermésfélék (cerealák) összege, de Zemplén megyében a gabona = rozs. *Poshadt* Nógrádmegyében a rendes *savanyú*, az uborkát *bepossajtlják* (possajtott u.), másutt a »*poshadt*« jelentése már bűzhödt is, stb.

Lehet tehát, hogy a *mocsár* már mint más árnyéklat vagy fogalom kifejezője került a *mocsárfa* összetételébe, vagy eredetileg más alakja volt és sajátágos eredete lehet. Említésre méltó e tekintetben, hogy az ipolymenti palócz nép az idegen szokat magyarosan hangzókra, mintegy magyar vagy ismeretes szókából összetettekre idomítja.

Így pl. a *Levisticum*-ot, melyet az ipolymenti palóczok kertjeiben gyakran látni, a nép *libis-tök*-re vagy *leves-csik*-ra,** a kásmirkendőt *gácsmari* (Gács + Mari) kendőnek formálta. Így lett a *tubarózsa* is a *Polyanthus tuberosa*-ból. Mindenestre helyesebb módja a szóalkotásnak, mint az újító botanikusoké, a kik az *Acer Negundo*-ból *atorna gondát*, a *Hibiscus*-ból *hibik*-et stb. alakítottak. Vajjon nem ily átalakulás-e a *mocsárfa* is, talán a *magyal*-nak vidékies *mogyal* alakjából vagy más szóból? A nógrádmegyei Mocsáry-család neve is tulajdonképen *Bocsári*-ből ered.

Czuczor és Fogarasi szerint (581. l.) *mocsagi* mongol szó, s annyi mint *káka*, tehát szintén növénynév. Ők továbbá azt is följegyzik, hogy *mocsár* ugyanazon vagy rokon alakban a szláv nyelvekben is él. Rell Pál, abelovai lelkész úr hozzám intézett levelében azt

* *Szőlő-hegy*-nek is mondják, valamint az is, hogy pl. *szőlőt* mentek *hegyezni*.

** A *Levisticum* levelével a tejes fizeket szokták kiforrázní, hogy a tej tisztább és jobb ízű legyen. A *Levisticum* levelet megszártva össze is törik és sóval a tehénnek adják, hogy tőle »több haszna legyen«.

mondja, hogy a bükkfának egy fajtáját, melynek fája sötét pirosszínű, nyersen nagyon nedves, nagyon nehezen szárad és rossz tüzelő, vidékén a tótajkú nép *mocsár*-nak nevezi (tehát nem a vizenyős termőhelyről, hanem a fa nedves sajátágáról). A tölgy tót neve itt különben *dub*, Horvátországban *hrast*, Slavóniában *rast*, a mocsártölgyé Horvátországban *luzsnják*,* oláh neve *szezsér*.

Elvégre, lehetséges, hogy a magyar palócz a szomszéd tótoktól vette át a *mocsárfát*, mint a *bürfát* (*Pinus silvestris*), — mert Nógrádmegye tótságának lakosai a palóczoknak holmit gyakran árulnak s tőlök másfélék gyakran vesznek, — azután saját szavával (fa) összetette; de lehet, hogy a losoncvidéki tótok kölcsönözték a magyaroktól, s azután bükkfajtát jelöltek vele. Mindenestre nevezetes, hogy a békésmegyei tótok (Szarvas, Mező-Berény, Csaba) a *mocsárfát* nem ismerik.

Vajjon Erdélyben a magyarság a *mocsárfa* szót ismeri-e vagy nem, meg nem tudhattam; Baumgarten Erdély növényeinek »*Enumeratio*«-jában nem jegyzi fel, de Er c s e i-nek »Nemes Tordamegye flóra«-jában, a 160. lapon a következőket olvasom: »Szép és legrengetegebb tölgyerdő van a megyében a görgényi uradalomban, az ú. n. *Mocsár*, melynek makkjaival a görgényi várba szorult kuruczok lövöldözték volt a labanczokat.« Er c s e i különben a *Qu. Robur*-t kocsányos tölgynek nevezi. Meglehet, hogy a *mocsárfa* szó Erdélyben is él, vagy valaha élhetett, de a szász vagy az oláh nyelv terjedése következtében kihalt, de mint egy erdőnek a neve Er c s e i munkájáig, 1844-ig, mégis fennmaradt.

Végre felemlítem, hogy a »*mocsár*« szó mint fanév Kitaibel-n kívül más régibb botanikus figyelmét se kerülte el. A budapesti egyetem növénykerti herbariumában van a *Qu. lanu-*

* Vukotinovics: *Formae Quercuum Croaticarum in ditone Zagrabienis provenientes*, 22. l.

ginosá-nak kopaszabb levelű formája, melyet hihetőleg Haberle jelölt »*Quercus Mocsár*« névvel, a *Mocsár*-t fajnévnek tekintette. Lehet, a mocsárfát ő is hallotta, de nem az igazit mutatták neki. A botanikusok a népies nevet nem ritkán szokják latin fajnév helyett felhasználni. Ilyen a *Pinus Omorika* Szerbországban, ilyen a *Quercus Farnetto* Olaszországban, a *Qu. Chincapin* Mexikóban stb.

A mocsár-tölgyre vonatkozó más népies név ritka. B a u m g a r t e n nyári vagy erdei tölgy-fának nevezi; de ez a német névnek felel meg. Békésmegyében, a hol csak a *Quercus Robur* és fajtái teremnek, a nép árva tölgy-et meg árva tölgybotot is emleget. Az árva tölgy eredeti népies elnevezés, analógiája a népies árva káka meg az árva csanál (*Urtica urens*).

Az árva tölgy fiatal tölgy, vagy tölgyсарj, hajlékony vesszeiből botok készülnek. Az árva tölgy tehát tulajdonképpen sarjúhajtás, s a neve onnan eredhet, mert a fa kivágása után, anya nélkül sarjadzott ki. Egy szavahihető lakos szerint az árva tölgy mindig csak fiatal tölgy. Egy másik fiatalabb ember azt mondja, azért lenne árva tölgy, mert a leveleit őszkor lehűllatja. Ez a nyilatkozat azért figyelemre méltó, mert itt a *Qu. Robur*-nak az a fajtája is él, a melyet Steven, orosz botanikus *Qu. hiemalis*-nak nevezett, minthogy száraz lombja télen nem hull le, továbbá azért is, mert a Sárrét vidékén kedvező időjárás alkalmával a koronafa vagy koronavirág (itt ez a népies neve a *Robinia Pseudoacacia*-nak) valamint a gyümölcsfák is sokáig megtartják télen a levelüket.

Emlegetnek még itt (Vésztőn) fekete tölgyet is, melynek szintén a *Qu. Robur L.* (*Qu. pedunculata Ehrh.*) valamelyik fajtájára kellene vonatkoznia, mert itt más hegyi tölgy nem terem. Ennek a fája, ha megázott vagy megnedvesítjük, megfeketednek, mintha betintázták volna. Régi Bánság német lakosai a magyar

tölgyei nevezik »*Schwarze Eiche*«-nak.* Lehet a békésmegyei »fekete tölgy« is a *Qu. Hungarica*, mert a Maros vidékéről szoktak ide tölgyfát szállítani. A fekete tölgyből kis hajók (sajka) is készülnek, de »a fája nagyon nehéz, a vízben leül«. Hajónak jobb a »fehér« tölgyfa.

Ezek után a többi tölgyünk magyar neveire nézve még a következőket jegyezzük fel.

Népünk nyelvében a L i n n é-féle kettős elnevezésnek mégvannak a csírái, ha nem a szisztematikai, azaz a vérrokonságból merített faji bélyegen alapulnak is mint L i n n é nomenklaturája. Így van a népnek keserű lapuja (a *Lappa* nemzetség fajai), sziki lapúja (*Stalice Gmelini*), édes lapúja (*Rumex silvester*), úti lapúja (a *Plantago* fajai), vízi lapúja (*Rumex Hydrolapathum*) és szeplő lapúja is (*Cerinth minor*), melyek a széles levélen kívül egymástól tetemesen különböznek s a növények természetes rendszerében egymástól messzire kerülnek. Van a népnek fodormentája (*Mentha crispá*), lómentája (*Teucrium Scordium*), és lapos mentája (*Tanacetum Balsamita*); apró bojtorványja (*Agrimonia Eupatorium*) a keserű lapú bojtorványján (virágfészkén) kívül, katona-petrezselyemje (*Glechoma hederacea*; fiatal levelét az Ipoly mentén kora tavasszal csakugyan felvagdadják és petrezselyem helyett a levesbe teszik); jó sóskája (*Rumex Acetosá*), ló-sóskája (*Rumex crispus*), és madár-sóskája (*R. Acetosella*); jóféle sáfránya (*Crocus sativus*) és vad sáfránya (*Carthamus tinctorius*); vörös gyűrűje és fekete gyűrűje (*Cornus sanguinea*, *Acer Tataricum*) stb.

Népünk nyelvében inkább a növényhadak vagy nemzetségek (genus) nevei fejlődtek ki s ilyenekkel a nép a legközelebbi vérrokonságban levő növényeket is megkülönbözteti egymástól. Így pl. a *Sambucus nigra* = bodza vagy bodzfa (boczfa); a *S. Ebulus* = borzag; a kék gyümölcsű *Rubus* = szeder, a

* W i e r z b i c k i »Flora« 1842, 274. l.

piros gyümölcsű *Rubus Idaeus* már málna; a *Rhamnus cathartica* varjútövis vagy macskatövis, a *Rh. Frangula* = kutyafa; a *Ribes Grossularia* már nem ribizke, hanem piszke vagy egres, sőt a kányafának* (*Viburnum Opulus*) kerti, meddő és magtalan példái már *lapdarózsák* stb. Így a tölgyek is mind külön-külön fák a nép nyelvében: *cserfa*, *mocsárfafa*, *muzsdalyfa*, *cserefa*, *tölgyfa*, *magyalfafa*, *parafa*.

Tekintsük egyenként tölgyeink fajait:

1. A *Quercus sessiliflora*-nak, mely, mint Czuczor és Fogarasi mondják (VI. köt., 403. lap), »köznyelven a szokott értelemben vett tölgyfa«, a *tölgyfa* néven kívül más nevét az országban nem hallottam. Illés Nándor erdőtanácsos úr szíves nyilatkozata szerint Szatmár és Bereg megyében közönségesen muzsdalyfa a neve. A háromszéki magyarok, Nagy Gyula brassói erdőfelügyelő úr hallomása szerint, *cserefa*-nak hívják.** A *csere*-szó még a *Csere galagonyában* (*Crataegus Oxyacantha*), valamint helynevekben is él (*Csere*, Debreczen mellett). A »*csupkátlan*« vagy »*kocsántalan*« tölgy a *sessiliflora* alapján gyártódtak. Dorner azt mondja:*** »Nálunk a nép szintoly jellemzően *csoporttölgy*- vagy *csoportmakkfának* nevezi. A makkok t. i. hármasan vagy négyesen ülnek egymás mellé szorítva.« Ezek a nevek azonban nekem nagyon németes ízűek, s inkább hiszem, hogy Dorner hamarabb németajkú szájából hallotta vagy a »Traubeneiche«-t fordította, mint azt, hogy tiszta magyar ajkú *csoporttölgyet* tudna mondani. Az Erdészeti Műszótár 88. lapján »csoportos tölgy«-et olvasunk; ez minden esetre a helyesebb. Dorner a *Qu. sessili-*

* Kányabegye (Márton J.) Csallóközben.

** Lásd cikkemben, a *Quercus malacophylla*-ról, az »Erdész. Lapok«-ban 1886. 38. l. *Cserebura* székely szó, a »Magyar Tájszótár« szerint »apró kis levágott cserfák vagy ágak«.

*** I. h. 118.

flora alatt még két fajtát említ: a *kőszáli és fehér tölgyet* (Steineiche és Weisseiche), de lehet ez is pusztá fordítás, mint Baumgarten téli tölgy.*

2. A sallangos levelű *Quercus Cerris* L. neve cserfa vagy csertölgy, a sekélyebb öblöslevelű *Qu. Austriaca* Willd., vagy, a kinek hosszabb szóval jobban tetszik, *Qu. Cerris* L. var. *Austriaca* (Willd.) neve *osztrák cserfa* vagy *cser-tölgy*. Tölgyeink közül ennek a kettőnek a makkja csak a második esztendőre érik meg, azért a baranyamegyei »apróbb levelű *telelő-makk*, mely később érik«, úgy hiszem, e cserfák valamelyikére vonatkozik. Lehet ez azért is, mert a cserfák levelei a fán gyakran kitelelnek. A »*telelő makk*« különben a *Qu. hiemalis*-ra is vonatkozhatnék, mely Baranyában nehezen hiányzik, de én a *telelő makk*-nak csak hírét hallottam, a fáját nem láttam.

3. A *Qu. lanuginosa* Lamarck, Fl. Franc. II. 209. l., 1778. (*Qu. pubescens* Willd., 1805.) molyhos levelű tölgyet »pelyhes, molyhos vagy szőrösödő« tölgynek nevezik, s ez a latin fajnév lefordítása. Kitelel a *Qu. lanuginosa*-hoz *magyalfát* jegyzett fel. Az Erdészeti Műszótár is (88. l.) ezt, meg a magyaltölgyet idézi.

A *magyal* szó, a mennyire én megtudhattam, mint ma is élő szó Heves, Nógrád, Gömör, Pest (Aszód), Tolna és Baranya megyéből, továbbá a Balaton mellékéről meg a Bakonyból van feljegyezve.

Dorner i. h. 121. l. azt mondja, hogy Baranyából, Sz.-Lőrinczről, nem mélyen karéjzott, bőrnemű, sima levelekkel felruházott nagy gyümölcsös *Qu. sessiliflora*-kat kapott. Ezeket itt a nép *magyaltölgy*-nek nevezi. Felhossa továbbá, hogy a nógrádmegyei tolmácsi gazdák is emlegetnek magyaltölgyet, mely a jászteleki erdőben nő, a makkja ehető, gesztenyeizű. Dorner ezt a

* Enumeratio stirpium in magno principatu Transsilvaniae praeprimis indigenarum, II. 139. l. Levele szárazon a fán kitelel.

nógrádi magyalfát nem látta; de a nevezett erdőben a cserfa az uralkodó; az erdő szélén, a laposban a mocsárfa nagy fái állnak csoportosan.

Hazánkban, a mint az aprólékos feljegyzésekből tudjuk, a *Quercus conferta*, *Qu. Hungarica*, *Qu. Cerris* és *Qu. Austriaca* makkja ehető, a *Qu. lanuginosa*-é pedig, D o r n e r állítása szerint, kevésbé fanyar, mint a *Qu. sessiliflora*-é. A *Qu. conferta* meg a *Qu. Hungarica* Nógrád megyében nem terem; a cserfát a nógrádi nép a *Cserhát** közelében *magyaltölgy*-nek bajosan nevezi, tehát, úgy hiszem, a tolmácsi gesztenyeízű *magyaltölgy* leghamarább a *Qu. lanuginosa*, a mint *Kitaibel* meg az »Erdészeti Műszótár« följegyezték, vagy pedig a *Qu. lanuginosa* valamely testvérfájának vagy fajtájának kell lennie, a minők hazánkban épen nem ritkák, mert a *Qu. lanuginosa* fajbéli tagosulásának csaknem Magyarország a középpontja.

K o r e n István a *magyal* szót Aszód és Domony vidékéről ismeri; ennek legkeményebb fája lenne. Czuczor és Fogarasi szerint Bakony-ságban azt a tölgyfát is *magyal*-nak nevezik, melynek makkja kisebb és gömbölyűbb mint a cserfáé. Tájiasan *mogyal* vagy *malogya*.

A »Magyar Tájékosztár« állítása szerint a *magyalf*a a »tölgyfa neme«, gömői és balaton-melléki szó. Nógrád és Tolna megyében van *Magyalos*-puszta. Valamikor hihetőleg sok *magyal* termett ezek körül a puszták körül.

*Magyalf*a a Dunán túl — a mint I l l é s N. velem közölni szíveskedett, — ma is élő szó s a *mogyoró*-val (helyenként magyaró) rokon eredetű szónak tartják, s a *Qu. lanuginosa* neve.

* *Cser* nevű dombláncz van Vas megyében is, cserből képezett község pedig több helyen van az országban. Szlavóniában *Cseralja* falu is van. Lehet ez is magyar szóképzés, mert péld. Nógrádban van *Karancsalja* falu, *Bikkalj* rét és erdő, Vas megyében *Kemenesalja*, *Bikk*-alla mocsár, *Nád*-alla község stb.

Ezek után világos, hogy a *magyalf*a vagy a *magyaltölgy* a magyar haza kontinentális vidékének valamelyik tölgyének a neve, leghamarább a *Qu. lanuginosa*-é *Lam.* vagy valamely nevezetesebb fajtájáé.

Mint hogy azonban a Magyarországra vonatkozó okiratok az *Ilex*-fát mint *határfát* vagy *határjelzőt* gyakran emlegetik és *magyal*-nak mondják; ezért valamint a latin szótárak feljegyzései alapján is, később növénytani könyveink a mediterrán partvidéken élő télizöld *Quercus Ilex*-et neveztek *magyaltölgy*-nek. D o r n e r meg is pírítja a baranyamegyeieket, hogy a »botanika«-ból nem tudják, hogy a *Qu. sessiliflora* nem *magyaltölgy* s az »igazi« télizöld *magyaltölgy* (*Qu. Ilex*) nálok nem is terem, hanem Európa déli részén, túl az Alpeken. Noha a *Qu. Ilex* Istriában és Dalmáciában gyakori, elvértve pedig a magyar tenger partján is láthatni bizonyos, hogy erre, valamint a mediterrán vidék nyugati tájain magyar imádság nem hallatszik; bizonyos, hogy a magyar nyelv őrszelleme nem ezen az idegen földön s nem a télizöld *Qu. Ilex* jelölésére teremtette a *magyalf*át. Ott, a hol a *magyal* szó megszülemlett és használatos, Gömör, Nógrád stb. vármegyében, *Magyalos* puszták környékén, se *Ilex Aquifolium*, se *Quercus Ilex* nem terem, legfeljebb valahol ritkaságkép egy-két szál a kertben nőhet. Ellenben a *Qu. lanuginosa*-nak vagy a *Qu. crispata*-nak *Stev.* az az alakja vadon teremhet, a melyet *Vukotinovic*s *Quercus ilicifolia*-nak (nem *Wangenh.*) nevezett.

A *magyal* szó népies használata, mint látni, a *Qu. lanuginosa*-n meg a *Qu. sessiliflora*-n ingadozik. A botanika a mediterrán vidéki *Qu. Ilex*-re erőszakolta. Hogy a *magyalf*a a *Qu. lanuginosa* eredeti magyar neve, elég útbáigazítónk *Kitaibel* feljegyzése, valamint az is bizonyosága lehet, hogy a *Qu. lanuginosa*, továbbá testvérfajai és fajtái a magyar haza kontinentális részében gyakoriak, szürkésen molyhos leveleik annyira ki-

tüntetik, hogy nyelvünk geniusza ezt a feltűnő tölgyfát megnevezetlenül nem hagyhatta. Én tehát úgy vagyok meggyőződve, hogy a *Qu. lanuginosá*-t vagy valamelyik fényes levélű és hegyes karéljú testvérét vagy fajtáját kell *magyalfá*-nak vagy *magyaltölgy*-nek neveznünk, mely ezen sajátságával a télizöld fákat utánozza.

Ha a *Quercus lanuginosá*-t molyhos tölgynek vagy BARRA-val »*anyatollas*« *tölgy*-nek neveznök, akkor a magyaltölgy, mint használaton kívül levő szó a *Quercus Ilex*-re épen át lenne ruházható. Az átruházást az is igazolhatná, hogy a *Qu. Ilex* meg az *Ilex Aquifolium* is (melyet magyarul szintén *magyal*-nak vagy *magyalbokr*-nak neveznek) télizöld lombozatot visel. De ez átengedés után sem szabad elfelejtenünk, hogy a magyar nép inkább a *Qu. lanuginosá*-t hívja *magyalfá*-nak, a *Qu. Ilex*-nek pedig színt se látta. Az átruházás jogtalanul már előbb megtörtént, mint a *magyal* szónak hazai jelentését kutattuk volna, de a magyar nyelv őrszeleme mindig és jogosan visszakövetelheti a hazának inkább a centrális részében termő tölgyfa megjelölésére. Valamint a magyalfa belföldi használata ellenkezik azal, hogy külföldi, mediterrán vidéki tölgyet nevezzünk magyaltölgynek: ép így nem lehet a külföldi *Mandragora* nadragulya; *nadragulyá*-nak a hazai *Atropa Belladonná*-t kell neveznünk.

A *magyalfá*-nak nem jogos átruházására nézve még azt is meg kell itt említenem, hogy az *Ilex Aquifolium* (közönségesen *magyal*) is ritka vagy épenséggel nem nő a magyar hazának azokon a részein, a hol a nép ajkán a *magyalfa* szó gyakran forog. KITAIBEL az *Ilex Aquifolium*-ot a szlavón vármegyékben lelte; HAZSLINSZKY Fr. SZONTAGH adatai alapján Baranyából említi; magam csak a fumei Grohóvó erdős helyein gyűjtöttem. Ez is bizonyossága, hogy az okiratainkban gyakori magyalfa és határjelző-fa se nem a cserjés *Ilex Aquifolium*, se nem a *Quercus Ilex*, hanem egy gyakoribb

belföldi tölgyfaj. Az okiratokban különben így is olvassuk: »arbor *Ilicis*, quae *tulgfa* dicitur«, * az *Ilex* tehát az okiratokban sem mindig *magyal*, hanem egyenest belföldi tölgyfajtára vonatkozik.

A magyalfa különben békességesen eltűri, akár *Ilex*-et, akár *Quercus lanuginosa*-t írjunk melléje. Csak az a más kérdés, vajjon helyesen és jogosan került-e oda. Ma már másképp áll a botanika tudománya, mint a régi okiratok korában, de azért, mint minden botanikus érezheti, tölgyeink ismeretében most is nagy hézagok tátonganak. Kírníni valamit valahonnan ma is könnyebb, mint a dolgot vizsgálatok útján alaposan kipuhatólni. A szótárak nem mindig csálthatatlanok.

Végre még meg kell gondolnunk azt is, hogy az okiratok *Ilex*-e vagy *magyalfája* nem szabályozott botanikai elnevezés, sőt régibb keletű, mint a mikor LINNÉ a növények és fák latin elnevezéseit szabályozta és a fajokat egymástól szisztematikai bélyegekkel elválasztotta. LINNÉ egyáltalában nem volt figyelemmel arra, hogy okirataink mit neveznek *Ilex*-nek, okirataink növényneveit az ő species-neveivel sehol se egyeztetni, nem mondja, hogy az ő *Qu. Ilexe* ugyanaz a tölgy, mely a magyar hazának közepe tájain terem s az okiratok *magyalfá*-nak neveznek. Így tehát nekünk meg van a tiszta nemzeti szabadságunk és jogunk, hogy szókincseinket a népies használat alapján használhassuk és műszóknak lefoglalhassuk s a több fára vonatkozó *Ilex* meg a *magyalfa* stb. jelentését meghatározhassuk.

A »*fehér tölgy*«, lehet, szintén a *Qu. lanuginosa* valamely fajtájának a neve. KERNER *Weisseiche*-nek a *Qu. lanuginosá*-t KITAIBEL a *Qu. sessiliflorát* hívja. Az összetévesztés könnyen lehetséges, mert a két tölgy egymástól nem nagyon különbözik. Amannak a levél-

* Rómer Fl.: Akad. Értesítő II. 332. l.

visszája meg a hajtásai szürke molyhosak, a *Qu. sessiliflora* ága kopasz, levelének visszája pedig vékonykán pelyhes, majdnem kopasz.

4. A *Quercus conferta* Kit. 1814. (*Qu. Farnetto Tenore* 1819.) nálunk eredetileg Slavóniában otthonos. Itt *kittnyák*-nak nevezik s ez annyit tesz mint *czigányfa*. Hazslinszky *csomós* tölgynek hija. Levélkaréjai lekerekítettek, nincs törhegyecskéjük, a levélkaréjokat keskenyke öblök választják el egymástól, tehát az igazi és eredeti *Qu. conferta*-nak nagyobb fajta levelei nem sallangosak.

5. Ettől a *Qu. conferta*-tól némileg eltérő a régi »Bánság« *Quercus Hungarica*-ja *Hubeny*, vagy hosszasabban mondva a *Qu. conferta* var. *Hungarica* (*Hubeny*)*. Néhol ez a két tölgy egymással keveredik is (Oravicza, Déva). Ehhez tartozó synonymok a *Qu. Esculus Heuff.* (non Linné), a *Qu. Esculus* var. *velutina* Gris. et *Schenk* »Iter Hungaricum«, a *Qu. conferta* *Wierzb.*, *Panc.* stb. (nem Kitaib.), a *Qu. Farnetto* b. *conferta* DC. *Prodr.* (nem *Kit.*). Ez a bánsági németek *Schwarzeiche*-je.

Hazánknak ezt a két tölgyfajtáját, ha nem is az igazi néven, de szisztematikai bélyegekkel *Grisebach* és *Schenk* németországi tanárok, később pedig

* Kerner egy növénygénusz öreg és apróbb fajait egy hegycsoportnak alacsonyabb és magasabba feltornyosodó tetőihöz hasonlítja. Az alacsonyabb tetőket is meg szokás különböztetni és megnevezni. Ő azt mondja, nem a különbség nagysága és sokasága alkotja a fajt, hanem a *megkülönböztető bélyeg állandósága* a döntő a fajok megkülönböztetésekor és megismertetésekor, még ha az eltérés csekélyebbnek látszik is (*Schedae ad fl. exs. austro-hung. I. 107. l.*) Ugyanő az apró vagy modern fajokat csak egyszerűség kedvéért jelöli specizések módjára kettős névvel, pl. *Quercus Hungarica* *Hub.* s a röffel mért jelölést akarja elkerülni. Így péld. az ő *Festuca Croaticá*ját *Hackel* a *Festucák* monografiájában *F. spectabilis* *Jan.* emend., subsp. II. *affinis*, varietas *Croatica*-nak, vagy a *F. Pseudo-ovinat*, *F. ovina* L. sensu ampliss., subsp. IV. *sulcata*- var. *Pseudo-ovina*, sub. var. *typica*-nak nevezi. Ez se tetszős jelölés.

De *Candolle* választották el egymástól; én csak a prioritás elvénél fogva, a synonymia alá rejtett régiebb és jogszerű neveket állítottam vissza és helyeztem első helyre. A *Qu. Hungarica* levelének a visszája *Grisebach*-ék szerint olyan, mint a bársony, a levélkaréjok törhegyűek (mucronati) és nyiltabb öblök választják el egymástól, a *Qu. Hungarica* levele tehát sokkal jobban szabdalt és jobban sallangos, mint a tőlaké (*Qu. conferta*-é). De *Candolle* különbségül szintén a karéjok törhegyét emeli ki.

Az alduna-melléki *Qu. Hungarica* magyar neveül *Wierzbicki*, oraviczai bányarvos, a »Flora« című botanikai folyóirat 1842. évfolyamának 274. lapján a »muzsdaly«-t vagy »muzsdalyfát« jegyezte föl. *Illés N.* szerint Szatmár és Bereg megyékben a *Qu. sessiliflora* a muzsdaly. Ezért a *Qu. Hungaricát* a divatra kapott magyar tölgy-gyel is jelölhetjük. *Dorner* azt hozza indítványba, hogy mi a mocsárfát, melyet a németek *deutsche Sommerliche*-nek hínak, magyar tölgynek nevezzük, minthogy nálunk sokkal hasznosabb, és, oly tömördek terem, hogy kemény fája, meg a rajta termő *suska* hazánk nyerstermékei között, a gyapjún meg a gabonán kívül, főszerepet játszik a világ piacán.

6. A *Qu. conferta* közel rokonságából való a dévai *Qu. Apennina Lam.* Ezt hazai synonymjáról *Haynald-tölgy*-nek nevezzük.

7. A *Qu. penduliná*-t *Kit.* *Hazslinszky kolonczos tölgy*-nek nevezi.

8. A *Qu. crispata* *Stev.* *bodros tölgy* lesz.

9. A *Qu. Bruttia* *Ten.* (*Qu. Eltingeri Vukot.*) *olasz* vagy *nagymakkos mocsárfa*, mert van *olasz tök* (*Cucurbita maxima*) is.

10. A *Qu. Budensis* *Borb.* = *budai tölgy*.

11. A *Qu. tridactyla* *Borb.* (*Qu. palida* *Heuff.*, non *Blumè*) *három ujjú tölgy*, mert három legfelső karéja ujj módjára nyúlik előre.

12. A *Qu. Suber* *L.* = *parás* vagy *parakérgű tölgy*.

13. A *Qu. coccifera* Dalmáciában, = *karmazsin tölgy*.

Tudom, hogy még a tölgyekre vonatkozó több név, valamint több érdekes tölgyfajta is lappang az országban, melyet körülményesebben meg kellene világosítani. Soraimnak az a főczélja, hogy az ilyeneket összegyűjtsük; de hogy helyesen megvilágosíthassuk, a *népies névvel a tölgynek egy gyümölcsös ágát is kérjük*.*

A mocsárfára visszatérve, ismételjük, hogy ez alföldi rónaságunk erdő-alkotó fája, ez a *suskafa*. Más tölgyfaj csak az Alföld mély síkját körülfogó hátsabb vidéken, a mély lapálynak mintegy karimáján lép fel, pl. Monor körül a *Qu. lanuginosa*, stb. A mocsárfa az alacsonyabb hegyeken inkább szálónként nő, (Dorner szerint Pest és Nógrád megyében erdő nincs belőle), feljebb a *Qu. sessiliflora*-nak engedi át az uradalmat. Különb, úgy látszik, elég válogatos. A temesmegyei száraz és forró homokpusztákon se vadon, se ültetve nem nő, ellenben a pelyhes levelű tölgyek szépen növekednek.

Azok a mocsárfák, melyeket én az alföldi homokról láttam, a var. *puberula* Lasch Botan. Zeitung 1857. 414. l. fajta-hoz tartoznak (Csepelsziget, Nyírség a Sóstó körül). Ennek a levél visszáját csilagszőrök vékonyan borítják el, mint a *Qu. sessiliflora* leveléét. A rendes mocsártölgy egészen kopasz levelű. Tekintve tehát még azt, hogy a temesi száraz homokon épen a pelyhes levelű tölgyek kaptak lábra, következtethetjük, mily nevezetes változást tesz egy kis vékony pehelylepel is a fa életében. A növény testét elborító pehely a nap tűző erejét mérsékli a növényen s ezzel együtt a heves kipárolgást is csökkenti, ezért a

* Botanikusaink s erdész-tagtársaink a magyar nép ajkán forgó elnevezéseket közvetlen forrásból ismerik, jó szolgálatot tehetnének az itt fölvetett kérdések végleges tisztázására. Szívesen nyitunk teret minden oly közleménynek, mely a kérdés megvilágosítására s eldöntésére vezethet.

SZERK.

pehelylevelű fa a száraz pusztákon könnyebben boldogul, mint a kopasz levelű.

A mocsártölgynek egész szerkezete oly sajátzerű, hogy más tölgygyel össze-zavarni merő lehetetlenség. Legkiválóbb bélyege, hogy szép öblös levelei majdnem nyeletlenek, meg az, hogy makkja körülbelül akkora hosszú nyélre van fűzve, mint a levélnek fele hosszúsága. Ha a nyél rövidebb, körülbelül akkora hosszú, mint a makk, röviden *Qu. brevipes*-nek (*Heuff.*), ha akkora hosszú, mint a levél hossza, vagy még hosszabb, akkor *Qu. hiemalis*-nak *Stev.* nevezzük. Ez a fajta, mely a hosszú nyélen csüngő makkjáról nagyon csinos, hazánkban jellemző határozott és meglehetősen nagy geográfiai elterjedése van, a Tápió völgyétől Albániáig és Kievig terem s *Stev.* állítása szerint lombját télen se hullatja le.*

A *Qu. brevipes*, úgy hiszem, úgy származik, hogy a kocsán vagy csuma felsőbb virágai nem termékenyülnek vagy másokból tönkre jutnak. Rövid nyelű mocsárfán gyakran láttam, hogy a kész makk csészéjén túl a kocsánnak elfonyadt felső része, vagy az elsatnyúlt makkja még tovább terjedt, visszazsugorodott, vagy le volt törve.

A mocsártölgy fája nagyon kemény; valamennyi tölgynél hatalmasabbra nő. A történelem óriás tölgyei, melyekről a német költők énekeltek, mind mocsárfák.** Ily óriást Dorner*** Szarvason, a gróf Bolza család régi kertjében a Körös partján is említ, melynek az Alföldön nincsen párja. Nagy és világhírű mocsártölgyeket említ Dorner Szlavóniából is. Innen Angol- és Franciaországba szállították s nagyobb-részt hajót építenek belőle.

Az Alföldön, meg az Alföldet körülfogó alacsonyabb hegyeken termő mo-

* A *Quercus hiemalis* (téli lombos tölgy) hazánkban, az erdők téli sempervirentiájá stb. című czikkem, Erdész. Lap. 1886.

** Ezért Lasch a mocsártölgyet a Bot. Ztg 1857. 413. l. *Qu. Germanica* póctarum Germanorum-nak nevezi.

*** I. h. 127. l.

csárfa a jó cserzőnek és festéknek való *suska* (Knoppert) nevű iparczikkról is nevezetes. Azonban a suska eredetéről még meglehetősen zavar uralkodik, bár számos és régebbi munka hangoztatta már, hogy a *suska csak a mocsárfán terem*.^{*} A suskát mégis majd a *Qu. sessiliflorá-nak*,^{**} majd a *Qu. lanuginosá-nak*^{***} (*Qu. pubescens*), majd a cserfának, † sőt a *Qu. Aegilops*-nak is †† tulajdonítják, majd a gubacstól (Galle) meg sem különböztetik. Különösen pedig, hogy a suskának hazánkban minő nagy kelendőse és piacza van, azt kevesen említik, a »déleuropai és keleti gubacsot« ellenben, mely gyakran a magyar suska, sokan hiesztelik. Nevezetes, hogy a suskafa Németországban is bőven nő, suska is terem rajta, de az nem hasznavehető. ††† D o r n e r azt hiszi, a suskadarázs nem él itt. A suska W i e s n e r i. h. szerint Osztrákországban nevezetes gubacsfajta, itt került használatba legelőször s már régi időktől fogva használatos. Minthogy azonban Neilreich szava szerint Alsó-Ausztriában a suska ritka és hasznavehetetlen, W i e s n e r suskája is tulajdonképen a magyar suska.

A suska támadásáról hazánkban K o l l á r V i n c z e, a bécsi cs. k. muzeum őre, a magy. orvosok és természetvizsgálóknak Sopronban tartott VIII.

* W a g n e r: Medicinisch-pharmaceutische Botanik I. 141. l. — Heuffel W a c h t e l-nek: Zeitschr. für Natur- und Heilkunde-jában I. (1850), — D o r n e r i. h. 136. és 114. l. — H u n f a l v y J.: A magy. birod. term. viszonyai III. 617.

** S e u b e r t: Handbuch der allgemeinen Waarenkunde II. 402. l. — W i e s n e r: Rohstoffe 804. l. — N e i l r e i c h: Fl. v. Niederösterreich. 240. l. — D i e t z S.: Erdészeti Lap. 1882. 487. l.

*** S e u b e r t i. h.

† M e t z g e r: Landwirthsch. Pflanzenkunde I. 358. l. D o r n e r szerint.

†† D ö b e r e i n e r: Deutsches Apothekerbuch II. 20f. l. — B e c k s t e i n »Forstbotanik«-ja is ezt a tölgyet nevezi »Knoppereiche«-nek.

††† A s c h e r s o n: Flora der Provinz Brandenburg 617. l. — N e i l r e i c h i. h. — L e u n i s botanikája stb.

nagygyűlésén (1847) előadást tartott, de a »Munkálatok« 190. l. csak rövid kivonat van róla. A suskadarázs (*Cynips calycis Burgsd.*) petéit a makkcsésze meg a növekedő makkgyümölcs közé rakja, ezzel a nedvforgás más irányt vévén, a kövér suska támad. A suska eleinte tányér- vagy fordított kúpalakú, később gömbölyödik s a sugarak irányában elhelyezkedő s lemezalakúan kiemelkedő élei nőnek neki, tehát többszögletű, 15—25 mm. hosszú, barna, itt-ott sárgás vagy fekete s a zsírtól tapadós. * A suska mellett a makkcsésze meg a makk többnyire felismerhető.

A suska főtermőhelye — D o r n e r szerint — Magyarország s az Aldunamellék tartományai. Nálunk tömément szednek Miskolcz, Nagy-Várad és Arad körül, a palócz vidéken (Losonczra szállítják), továbbá Baranyában, Somogyban meg a szlavón megyékben s e termék árát a szlavóniai suska szabja meg. Legjobbnak tartják azt, a mely hegyes vidéken terem, mert legtöbb a csersav benne; rosszabb fajtának mondják a timárok azt, a mely lapályos helyről való, mert nem nagyon kövér. Régi mázsája 5—10 frt.^{**} Békésmegyében nem igen gyűjtik, de ismerik s Vésztőn *zsiros gubó-nak*^{***} (pestmegyei Pusztapeszéren *zsiros gubá-nak*) nevezik. A gubó helyesebb, mert a *guba = suba*.

A suska a palócz vidéken bőven terem s a szegény nép életével bensőben összefolyik. Ősz felé, midőn a mezei munka szűnik, a napszám ritkúl, a falunak főleg az apraja meg az örege az erdőbe, napszámában megy suskát szedni, s a hajnali harangszó gyakran már az erdő szélén éri őket. Minthogy a falusi csizmiadiák a suskával a talpbőrt feketére festik vagy az árendás néha egy kis

* Lásd Paszlavszky J.: A gubacsokról, Term. tud. Közl. 1881. évf. 404. l. és a 13. képet.

** B e d ő: Erdőőr 27. l.

*** B a r r a csergubacsnak, más gubacsot pedig *csergolyó-nak*, vagy cserágolyónak nevez.

italt is ad érte, ezért a suskát lopják is; azután a tolvajt kidanolják:

»Elment Péter suskát lopni« — vagy
»Lipitt-lopott, ki mit lopott,
X. Y. suskát lopott.«

Az eladó suska tapasztalásom szerint a mocsártölgynek nemcsak a tőalakján (typus) vagyis az a *borealis*-on *Heuff.* nő, hanem a rövid kocsános *Qu. brevipes*-en (*Heuff.*), valamint a nagyon hosszú kocsános *Qu. hiemalis*-on *Stev.* (*Qu. pedunculata* var. *australis* *Heuff.*, non. *Link*) is.

A *Qu. brevipes* fajtán a suskát Kőszegen, Lipótfalva (Loipersdorf, Vas megyében) körül meg a budai Farkasvölgy fölött láttam, a rendes mocsárfán pedig Nógrádmegyén kívül, a hol a suska gyakori, a budai hegyeken, Pilis és Monor között, Rónádfán Baranyában, továbbá a Hercseg és Gősfai hegyen és Tarodháza körül Vas megyében gyűjtöttem, sőt Erdélyből, hol a suska Bielz szerint 1836 óta meg ritkult, Csató János alispán Nagyenyednek »Bükkös« nevű erdejéből suskát a mocsártölgynek olyan fajtájáról is küldött, melynek kocsánján ritkás szőrök láthatók.

Dietz Sándor suskája a *Qu. sessiliflorán*«, vas megyei Bögöte határából, úgy hiszem, igazán szintén a *Qu. brevipes*-en volt, mert bár ő az »Erdészeti Lapok« 1882. évfolyamának 487. lapján *Schlechtendal* állítását akarja támogatni, hogy a suska (*Cynips calycis*) a *Qu. sessiliflorán* is terem, nyomban kijelenti, hogy az ő suskás *Qu. sessiliflorá*«-ja a tőalaktól »majdnem szivéd alapú levelei«, továbbá »rövid kocsánú termései«-nél fogva eltérő, tehát *Qu. sessiliflora* nem lehet; ellenben a szíves aljú levelek meg a kurta kocsán a *Qu. brevipes*-re vonatkoznak.

Hazánkban tehát igazi *Qu. sessiliflorán* suskát vagy zsiros gubót még senki se talált. Látni való ebből, hogy valamely állítás bizonyításakor vagy megdöntésekor legelőször a tápláló tölgyet

kell határozottan felismerni és megkülönböztetni. Sőt a *Qu. lanuginosa* suskájának felismerésekor is tanácsos figyelemre méltatni, hogy a *Qu. Robur*-nak is vannak pelyhes levelű fajtái: a var. *puberula* *Lasch.*, *pilosa* *Schur.*, mesz szebb délkeleten a *Qu. Haas* és *pedunculiflora* nagy makkal és makkcsészével; hogy a *Qu. pendulina*, mondhatni, majdnem pelyhes levelű mocsárfán; ezeket tehát valaki hamarjában *Qu. lanuginosa*-nak is gondolhatná. A suska a meduzafő fiatal gubacsával is összevetészhető.

A *Qu. hiemalis*-on suskát Temesvárott, a »Vöröcsárdán« túl, Mosnicza község erdejében láttam, Kitiabel herbariumában pedig, a magyar nemzeti múzeum növény-gyűjteményében Somogy megyéből vannak szép suskás *Qu. hiemalis* ágak. Sőt azt hiszem, az ország déli részeiből szállított suska gyakran a *Qu. hiemalis*-ról való. Ez a tölgy hosszabb gyümölcsnyele és számosabb makkja következtében a bő termékenység példaképe, tehát a suskatermést tekintve is szaporább a mocsárfánál.

Más tölgyfajon a suska, azt hiszem, ritkás és csak kivétel. Paszlavszky József* a budai Vadaskert-erdőben a *Qu. lanuginosa*-n *Lam.* 1778 (*Qu. pubescens* *Willd.*) valóban találta. Ellenben *G. Mayr***[†], *Schlechtendal* és mások állítását méltán kétségbe vonja, hogy a suska *Qu. sessiliflorán* is teremne. Ezt magam se hiszem; de hogy ez a hiedelem honnan ered, meg tudom fejtetni. A tölgyeket a »botanikusok«, kivált oly vidéken, a hol a fajok tagosulása nevezetesebb, mint pl. már hazánkban is, gyakran nem ismerik; ezenfelül sokan a kocsános *Qu. Robur*-t, meg a kocsántalan, de hosszú levéllyes *Qu. sessiliflorá*-t egymástól fajilag elválasztani sem akarják. Az ilyenek a suska anyanövényére se nagyon ügyelnek.

Annak a hibás véleménynek, hogy

* »Rovartani lapok« 1884. II. füzet.

** Die europ. Arten der gallenbewohnenden *Cynipiden* 29. l.

a suska a *Qu. sessiliflorá*-n is teremne, legbizonyosabb oka továbbá az eltérő nomenclatura. A *Quercus Robur L. α*) t. i. kétségtelenül a mocsárfa vagyis az újabb keletű *Qu. pedunculata Ehrh.** Így használják ezt, a kik a nomenclatura rendes törvényeinek hódolnak. Ellenben mások, különösen *Persoon*, *Roth* és *Willdenow* eltérő felfogását, továbbá *Reichenbach* »Flora excursoria«-ját (I. 177. l.) követve, *Qu. Robur*-nak, persze tévesen, *Linné Qu. Robur β*-ját, vagyis a *Qu. sessiliflorá*-t *Salisb.* nevezik. Ha már most pl. valaki nálunk azt írja, hogy a *Qu. Robur*-ról suskát szedett s a *Qu. pedunculata* synonymot e *Qu. Robur* mellett nem idézi, akkor *Persoon*, *Willdenow* és *Reichen-*

bach hívei ezt a *Qu. Robur*-t, vagyis a kocsános mocsárfát, egyszerűen *Qu. sessiliflorá*-nak gondolták, s megszülemlett a hibás vélemény, hogy a suska *Qu. sessiliflorá*-n is terem. A fajok jogtalan összevonásában gyönyörködő szakembereket a kicsinylett szisztematikai bélyegeken kívül épen az a valóság, hogy a *Qu. sessiliflorá*-n nincs suska, győzhetné meg arról, hogy a *Qu. Robur L. α* (*Qu. pedunculata Ehrh.*) meg a *Qu. sessiliflora Salisb.* (*Qu. sessilis Ehrh.*) külön faj. A *Cynips calycis* nevű suskadarázs jobb botanikus, mert a *Qu. sessiliflorá*-tól a *Qu. Robur*-t mindig megkülönbözteti, s amazt nem bántja.

Végre fölemlítem, hogy a nógrádi nép hiedelme szerint a suska keletkezésének az esős időjárás kedvez. De esős időben nem jó gyűjteni.

DR. BORBÁS VINCZE.

* Lásd: *Dorner* i. h. 117. l.; *Kerner* i. h. 233. l.

